

Detlef Nielsens Erindringer fra 1864.

Meddelte af **H. V. Clausen.**

Disse erindringer fra den danske hærs ophold i Danevirkestillingen i vinteren 1863—64 og under tilbageslaget derfra skyldes daværende premierlieutenant Detlef Nielsen, f. i Pinneberg 1831, død som oberst 1890 i Horsens. De er først nedskrevne ved 1885, men sikkert på grundlag af ældre dagbogsnotitser. De meddeles her i deres helhed; kun et par sætninger af ren privat natur er udeladte; men uden bibeholdelse af retskrivningen; de er nemlig dikterede. Manuscriptet er avgivet til Hærens Arkiv. Selv om der er nok af udgivne erindringer af deltagere i krigen 1864, synes det dog, som om disse meddeler adskilligt af interesse. 12. regiment, hvori Detlef Nielsen var officer, bestod for en stor del af Sydslesvigere, der regnedes for lidet pålidelige, selv om 4. regiment, Sydsjællændere, ansås for hærens dårligste afdeling; det har derfor sin værdi at se, hvorledes 12. regiment forholdt sig under de omstændigheder i den skæbnesvangre vinter, der måtte fremme demoralisation. Skildringen af tilbageslaget er levende, set og følt. Erindringerne indeholder muntre episoder, som fortællingen om den brave holstenske underofficer Schneider og hans venskab med Frederik 7.; vi ser denne i besiddelse av de egenskaber, der formåede at gøre ham populær. Med skildringen av underofficeren her kan jævnføres, hvad komponisten Carl Nielsen i den ypperlige bog om sin ungdom fortæller om de holstenske subalterne, mens han var militærmusiker i Odense. Men der er ogsaa stærke udtalelser om sløvhed, uorden og brist paa forberedelse i den danske hær. Karakteristisk er mødet mellem divisionsgeneralen du Plat og oberst Hein, mens 12. regiment under tilbageslaget var opstillet ved Bov. Erindringerne er endelig ogsaa et æresminde for den tro danske befolkning i Nordslesvig; man læser om modtagelsen av regimentet i Nørre Smedeby, om bagerten i Rinkenæs, om gæstfriheden i udflyttergården

ved Smøl, og det mest rørende indtryk gør den purunge pige på Ulkebøl Nørremark, der delte sin seng med en forkommen officer. I modsætning hertil får man høre om det lave kulturstandpunkt i Sydslesvig og uviljen her mod Danmark.

At meddele personalhistoriske oplysninger om så alment kendte officerer som generalerne Thestrup, Gerlach, Wilster, du Plat, oberst (senere general) Harbou og Major Schau synes ikke nødvendigt. Om nogle andre er der her de knappest mulige notitser, velvilligst givne mig av hærens arkivar, captajn Rockstroh: Oberst Fried. Albr. Hermann Salchow, f. København 1815, d. 1884. Oberst Chr. Vald. Arnholtz, i Helsingør 1823, d. 1898. Lieutnant Bernhard Olsen, f. 1836 København, d. 1922, illustrator, skaber av og direktør for det danske folkemusæum. Lieutnant Joh. Nic. Tielemann Dreyer, f. Torslev i Vendsyssel 1838, d. som lotterikollektør i Odense 1889. General Lorentz Aug. Bie, f. Fredericia 1815, d. 1891. Oberst Hans Junghans, f. 1810 Bredsted, d. 1888. Oberst Fr. Lauritz Adolph Hein, f. København 1811, d. 1901. Overlæge Josephus Abraham, f. 1810, d. 1901. Captajn Vald. Eusebius Bruun, f. 1830, afsked 1876, d. 1900. Julius Carl Gerh. Schleppegrell, f. Slagelse 1811, 1852 diakon i Broager, fængslet av Preusserne en tid i 1864, afsat af Preusserne 28. April, død 1872.

12. Regiment.

1. Compagni Raaby, lieutenant Münster.
2. » Arnholtz, lieutenant D. Nielsen.
3. » Magius.
4. » Smidt, lieutenant Mülertz.
5. » Bülow.
6. » Ryberg, lieutenant Christensen.
7. » Sørensen, lieutenant Ludvigsen.
8. » Wulf.

Secondlieutnanter Boesen, Dreyer, Brøndsted, Aagaard, Dall, Dahlmann, Sidenius, Ris Jensen.

Bataillonschefer major Salchow, major Junghans.

Den 28de November 1863 afgik fra Fredericia major Salchow og lieutnanter, hvoriblandt jeg, til Flensborg for at modtage indkaldte tropper. Godt Kvarter hos en Købmand Friederichsen. D. 6te Decbr. kom bataillonnen hertil. Strængt arbejde at få soldaterne iklædte, stor mangel på beklædning og megen uorden og forvirring. Major Salchow har allerede på vejen herved tabt hovedet, og dersom vi ikke stiltiende havde forenet os om at overhøre alle hans anordninger og hver for sig arbejde efter bedste ævne, vilde det have været rent galt. — På marchen sydpå fra Flensborg første Kvarter i Eggebæk hos pastor Brammer (nu præst i Bjærgø herred), andet Kvarter Jagel. Uhyre dårligt Kvarter, tørveegn, tørvebønder, usle små gårde. Vi havde belavet os på at holde jul i Jagel; skolestuen var indrømmet os. B. Olsen havde påtaget sig og påbegyndt dekorationen; varer var indkøbte i velsignet masse, og vi alle var veltilfredse med arrangementet, der lovede os en så rar juleaften, som det under disse forhold og fjærnt fra de kære kunde ventes. Når man således bliver reven ud af alle andre forbindelser og så at sige kun har fælles glæde og fælles sorger, slutter man sig ganske anderledes sammen end selv i en lille garnison, man lærer hinanden hurtigere og bædre at kende, og den ene er altid villig til at overse en fejl eller lyde hos den anden. Derfor lå der allerede i forberedelserne til vor julefest en interesse, der fængslede alle, og enhver fandt glæde i at påtage sig sin andel, så at jeg er overbevist om, at vi alle, dersom skæbnen havde villet, havde været som børn på en juleaften, der ikke kan vente, indtil tiden kommer. Skæbnen vilde ikke; juleaftensdag kom der befaling, at vi alle skulde skifte Kvarter; vi blev

forlagte til Geltorf og Lottorf. Det blev tilladt tre officerer av compagniet at tage til Slesvig og holde jul hos tante Esselbach; det blev min captajn, Dreyer og Aagaard. Jeg kunde ikke bringe det over mit hjærte at gøre min ret som den ældre gældende ligeoverfor de to yngre glade mennesker. Vi boede dårligt i Jagel, men dær havde vi det herligt, når vi sammenstiller det med Geltorf: Indgang gennem køkkenet, fire kalkede vægge, uløvlet bræddeloft, stengulv, een seng med to læs halm og mørkeblå lagener, det var ikke hyggeligt en juleaften.

Mens vi lå i Jagel, arbejdede vi på skanserne ved Danevirke; vi rykkede ud kl. 3 om morgenen hveranden dag; det var strænge ture for folkene.

2den juledag forlod vi Geltorf for at drage mere sydpå, blev indkvarterede i Oxlev [Owschlag]. Frostene begyndte stærkt, og vore stillinger tabte derved betydeligt i holdbarhed. Nyårsaften spiste vi en gås, som vor karl hentede i Rendsborg og drog ud dermed af den ene port, som Tyskerne drog ind af den anden, så denne gås egentlig kan siges at være den første erobring, vi har gjort fra Tyskerne. Fra Jagel tog jeg til Rendsborg med toget fra Klosterkro. På en af stationerne blev en civilklædt herre, der tog afsked med andre civile herrer, lukket ind til mig. Han gav sig i samtale med mig og gav sig tilkende som prins Julius, vor nuværende konges broder; han var dengang ritmester i den preussiske armee, havde fået ordre til at afgå med sit regiment til Sydtyskland, Baden, hvor der var udbrudt uroligheder. Han udtalte sig meget fortvivlet om forholdene, og at hans stilling var så prekær. Jeg sagde ham rentud, hvilken glæde det vilde være for hæren, hvis han nu stillede sig ved sin broders side. Han

rystede på hovedet og forandrede thema. Forresten udtalte han sig meget loyalt.

I Oxlev hændte der den særegne begivenhed, at lieutenant Cristensen, 6te compagni Ryberg, på eget ønske forsattes til exercerskolen i Helsingør. Regimentet var beordret til at afgive en officer dertil, men ingen tænkte, at nogen vilde melde sig frivillig. Mangel på mod, stridigheder med sin captain ansås som motiv.

Den 7de Januar blev vi kommanderede øst på og indkvarterede i Bistensee, en av halvøens mest henrivende egne. Kvartererne mådelige, navnlig for folkene, der døjede meget i den strænge kulde; selv de bedste officerskvarterer var ikke bødre, end man spyttede på gulvet. I reglen lå vi i skabe, der led af en rædsom mangel på længde, med dyner i hovedpudeformat. Fra første januar begyndte vi med naturalforplejning, og i Bistensee helligede jeg mig en hel del til køkkenstuderinger, da maden var så yderlig slet kogt. Vi holdt øvelse hver dag med compagniet. Bistensee gav anledning til flere humoristiske tegninger af B. Olsen.

Meget pinligt for vor stilling i den tid var den uvidenhed, hvori vi svævede om begivenhederne udenfor vor nærmeste kres. Compagnierne af regimentet lå hvert for sig, og kun sjældent gaves der os lejlighed til at træffe sammen med andre compagnier, og man havde kammerater, som man kun kendte af navn. Her skete den glædelige begivenhed, at captain Bie afløste major Salchow som bataillonscommandeur, og regimentscommandeuren major Junghans blev erstattet med oberstlieutenant Hein, der nød almindelig anseelse. De fratrædende commandeurer ansås også kun lidet skikkede til at

føre et regiment i ilden, om hvis pålidelighed der kunde næres tvivl. Kongen var nede for at inspicere tropperne i Slesvig og Danevirkestillingen, men vi så ham ikke. Det nedslående indtryk, som ministeriets afgang og kongens forsøg på at få den dansk-slesvigske forfatning suspenderet havde forårsaget, begyndte efterhånden at vige for tanken om, at det dog i hvert tilfælde vilde komme til kamp, og at dog vore stridskræfters udholdenhed ved den endelige afgørelse vilde tages med i vægtskålen. De tropper, der stod i Holsten, da executionsarmeen rykkede derind, og skridt for skridt måtte vige, forhånede af befolkningen, vidner til ligefremt oprør uden at turde såmeget som give deres harme luft i ord endsige gærning, har rigtignok været satte på en hård prøve. Befolkningen var i reglen ret flink, velvillige mennesker, der gjorde for deres indkvartering, hvad de kunde. Smør var ikke til at opdrive for penge, når man da ikke kunde plattyske med dem og ved gode ord og penge få dem til at rykke ud med reserven, hønserne var alle grueligt tysksindede og havde truffet en stiltiende overenskomst om ikke at lægge æg til de danske. Her kom den første sending frivillige uldne varer som gave til compagniet; vi lod dem selv fordele, og det var en fornøjelse at se, med hvilken enstemmethed der blev sørget for de mest trængende. De led meget af den stærke kulde, i syv uger havde de ikke været af klæderne, og føden var tarvelig nok for dem, der ikke fik sending hjemmefra.

Medens jeg lå i Jagel, havde jeg det sjældne held efter 14 år secondlieutnant at blive udnævnt til virkelig premierlieutnant og premierlieutnants gage. Jeg havde som secondlieutnant 402 rdl. i årlig indtægt på ældst gage; som premierlieutnant fik jeg

474 rdl. på yngst gage, var premierlieutnant til 1867; blev kaptain med 1200 rdl.

Den 28de januar fik vi ordre til at bryde op endnu om natten for at belægge et andet cantonnement. Vejret slog om fra nogle dages velsignet tø til stræng kulde. Skarp bidende blæst, knoldede glatte veje, 8 timers marsj, så nåede vi Klein Reide, en ussel lille by, tørvebønder altsammen. Vi blev stuvede sammen som vi kunde bedst, hvor der før ikke var plads til et compagni skulde vi nu ligge to compagnier med større styrke foruden artilleri og flere hundrede heste. Jeg delte kvarter med overfyrværker Schneider, kendte ham fra Fredericia, hvor hans batteri lå, og en underofficer Sorterup af artilleriet. Ham jagede imidlertid Schneider snart på døren med følgende drastiske ord: »Din himmelhund! Du ligger jo dog om natten hos pigerne eller konen, så se til du flytter dig herfra, dær skal min lieutenant ligge. Og gå nu ud og smisk for dem, så vi får rene lagener til min lieutenant. Og hør, du himmelhund, sørg for lidt spiselig mad til os.« Og — Sorterup, en kraftig, smuk karl, forsvandt og kom også ganske rigtig tilbage med rene lagener; den luxus nød man kun et par gange den vinter. På marsjen fra og i Bistensee havde jeg voldsom smærte af en stor byld på venstre lår; den generede fælt. Og da jeg kom til Klein Reide, havde jeg feber og var aldeles uskikket til at røre benet; de 8 timers marsj havde været det for meget. Næppe fik imidlertid Schneider øje på det, før han udbrød: »Oh du store frelser, har De gået med den, den må vi strax have kureret.« Så fik han mig i seng, og så måtte himmelhunden ud at få grød og linned til bandage, og så sad Schneider trolig selv den hele dag og hele nat

og lagde mig grøtums slag på (han talte med tysk accent) og converserede mig og passede mig med stor opofrelse. Hen på natten gik der hul, og stolt var Schneider. Han var en kostelig figur, brillant soldat, strampudset, høj, svær, markerede ansigtstræk, fuld af lune, med det bedste hjerte. Han var født på samme dag, samme år som Frederik 7. og kongens specielle ven, og fik sendende fra ham 100 rdl. hvert år på sin fødselsdag.

Kort før Krigen var det underofficerernes skytte-lags 25-årige jubilæum [i Fredericia], og kong Frederik var indbudt og mødte. Da så skytterne skulde op og indtage frokost, sagde kongen: »Schneider, nu commanderer du træd an, og så marsjerer vi derop, og du fører os.« Og Schneider stillede sig rolig og selvbevidst hen i hele glansen af sin stilling og ordnede paraden. Kongen på højre fløj, så general Thestrup, obersterne Lemmich og Lange og så vi andre militære. Så råbte Schneider: »De civile herrer ville behage at træde an på venstre fløj (de civile herrer var amtmand [Orla] Lehmann, borgmesteren, nogle byrådsmedlemmer), og når der commanderes ret, ses der til højre, og commanderes marsj, trædes an med venstre fot.« Man må have hørt ham med sin tyske accent for at forstå, hvor kongen morede sig over min Schneider. Efter frokosten førte Schneider paraden tilbage til skydepladsen med samme alvor og højtidelighed. Da det ved aftrædningen ikke gik efter reglen, commanderede han: »om igen« og lod så efter den forklaring, at hovedet skulde falde lige ud på første commandoord, træde af engang endnu, og nu gik det pænt. Kongen raabte: »det var dig, Thestrup, jeg så det nok, du så ikke lige ud.« Under den fortsatte skydning lovede

kongen Schneider i Thestrups og Lemmichs nærværelse. at hvis der blev krig igen, skulde han blive lieutenant. 1864 påberåbte Schneider sig dette tilsagn og søgte om at blive udnævnt til lieutenant. Da dette nægtedes, opgav han ævred, blev svag — og gik af. Nu er han krigsassessor og lever som pensionist og passioneret fisker i Fredericia, er nu 77 år.

I Klein Reide var der slagsmål på kroen mellem artillerister, som var Sjællændere, og infanterister, som var Slesvigere. Artilleristerne drillede infanteristerne og beskyldte dem for tyskhed. I et nu var de i totterne på hinanden og hele krostuen et chaos og spektakel; men dær kom »himmelhunden«, Sorterup, ret tilpas. I et nu var han derinde, kræfter havde han som en bjørn, og skaller gav han til højre og venstre, indtil han havde nået midten af stuen, så begyndte han at smide ud, og efter en halv times forløb var det hele rensat og alt i ro.

Den anden nat i Klein Reide stod vi i gevær 8 timer, skarp kulde; næste dags aften marsjerede vi til Ellingsted nord for stillingen. Til Ellingsted kom vi henad morgen, lå alle i halm, dær fik jeg bylden vasket, og doctoren forbandt mig; det var en sand velgærning.

Næste dag, d. 31. januar, styrket efter hvilen skulde vi, min captain, lieutenanterne Dreyer og Aagaard og jeg, lige til at spise middag, og maven gik og knurrede og ventede på, at maden skulde blive færdig, så kom der ordre. at compagniet skulde afgive et halvt compagni til at besætte skansen nr. 19. Dertil blev jeg beordret, måtte strax ud og se at få folkene samlede, og uden tørt eller vådt marsjerede vi af; folkene havde spist. Efter megen møje og me-

gen marsjeren frem og tilbage nåede vi derhen; den besætning, vi skulde afløse, mødte vi undervejs, den var gået derfra!!! Så vidt jeg husker var det af 7de regiment. Skansen var en stor åben skanse uden ly; kun fandtes der et slags hundehus, hvor to mennesker kunde ligge udstrakt, men hverken stå eller sidde; dær anbragte jeg to syge folk. Skarp kulde, blæsende. Det mandskab, der ikke stod på post, måtte holde varmen ved at gå op og ned i skansen; mørkt var det, og man så forud kun den isbelagte oversvømmelse og nogle enkelte lys i Klein Reide. Marketendere havde vi ikke, men en over isen til Reide udsendt undercorporal kom tilbage med en kone med en fyldt kaffekedel og noget tørt brød. Mig delikaterede hun yderligere med et lille stykke kandis, som hun tog op af lommen på sit underskørt og bed midt over og delte med mig. Det hjalp lidt på en tom mave. Dær stod vi 16 timer, og det var det eneste, vi fik; den sidste naturalforplejning, vi fik, blev uddelt i Klein Reide. Efter afløsning marsjerede vi ad Ellingsted til; men undervejs fik vi at vide rent tilfældigt, at 12te regiment var rykket til Skovby. At ikke een havde tænkt at underrette os derom meget betegnende. Så gjorde vi omkring, søgte vejen til Skovby; dær fik jeg fat i nogle af 12te regiment, fik regimentskontoret opspurgt, og af adjudanten Norup fik jeg så tilsidst den underretning, at 2det compagni havde kvarter i Nykro en god halv mils vej længere borte. Det var en slem streg for de stakkels folk, som nu endelig havde håbet på lidt mad og tag over hovedet. Så marsjerede vi til Nykro, som ingen kro var. Der kom vi henad aften. Jeg døjede meget på den tur, mit ben var så smærtefuldt, at jeg knap kunde slæbe mig frem, og sulten var man

som en ulv. I Nykro havde vi det for os selv og såvidt godt, som vi fik tag over hovedet og halm at ligge på. Næste dag kom doctor Sørensen for at efterse compagniet; han gav mig også nyt forbind om mit ben og pålagde mig på det strængeste ikke at gå ud eller røre det, noget som jeg hverken vilde eller kunde overholde under disse forhold. Det sidste, han sagde, da han gik ud af døren, var til min captain: »Befal ham at blive i ro«. Heldigvis var han altfor indifferent dertil, heldigt for ham og for mig. Den dag, d. 2den februar [!], stod fægtningen ved Kongshøj, den første alvorlige fægtning, samme dag eller dagen forud kom det til fægtning i Klein Reide, hvor fjendens fortropper stødte på 10de regiment og to kanoner under himmelhunden, der med stor raskhed betjente dem. De holdt stillingen, men endnu samme aften droges styrken tilbage bag Danevirke.

Ved middagstid d. 2den blev vi alarmerede og marsjerede til Skovby, stødte der til regimentet og rykkede så med det gennem Husby syd på til Danevirke. Dær stod vi på åben mark hele natten til henimod middag næste dag. Kulde, intet at spise. Om morgenen d. 3dje fik compagniets færdselsvogne ordre til at køre til Jægerkroen for at hente naturalforplejning. Henad middag fik regimentet lov til at rykke i kvarter, som vi så gjorde; men næppe var vi ankomne til Nykro, jeg havde lige fået støvlerne af og vilde pleje mit ben lidt, så kom en hornblæser til hest med ordre til øjeblikkelig at rykke i stillingen igen. Vognene, der var kørte til Jægerkroen efter naturalforplejning, kom tomme tilbage om aftenen til os i stillingen med underretning om, at der ingen intendantur fandtes i Jægerkro. Den negang fik regimentet en noget anden

standplads ved en påbegyndt baraklejr, hvor det strængt blev forbudt soldaterne at gå ind i de halvferdige barakker eller benytte noget af det dær ophobede materiale. Dær stod vi så på samme måde hele natten, fik henad middag atter lov til at søge kvarter, marsjerede atter til Nykro, hvor den samme scene gentog sig, at vi blev kaldte tilbage efter lige at være ankomne. Intet fik vi at spise. Folkene var aldeles ødelagte af denne planløse driven frem og tilbage og disse nætters opstilling under åben himmel. Vognene blev fremdeles hver morgen sendte til Jægerkro og kom tilbage med samme besked. Intendanturen var og blev forsvunden. D. 4de om formiddagen befalede brigaden, at reserveportionen, som bestod af to beskøjter og et halvt pund røget flæsk, skulde uddeles. Vi havde ingen marketendere; der var blevet antaget nogle ved bataillon, de havde også vist sig, var så sandsynligen tagne til Slesvig for at forsyne sig, men kom aldrig tilbage; vi så dem i det mindste ikke.

Mit sår vilde ikke læges, og det smærtede meget, jeg havde jo heller ikke tid til at soignere det. Efter at have fået lidt kræfter af reserveportionen marsjerede vi atter til Nykro, hvor den samme vanvittige scene gentog sig, at vi efter lige at være ankomne ved ridende bud uopholdelig beordredes tilbage. Fra stillingen til Nykro var der $1\frac{1}{2}$ mil, så det var jo ingen ligefrem spaseretur. Det regnede hele tiden og piskede med sne, og et ganske forfærdeligt føre blev det på vor marsj til stillingen d. 4de om eftermiddagen. Folkene var afkræftede og forknytte, og der var mange, der smed sig, inden vi nåede stillingen, måtte så samles op ved udsendte patrouiller. Standplads ved barakkerne. Den aften tilbød jeg aldeles

fortvivlet over at se mandskabet således uden nytte decimeres [demoraliseres] oberst Hein på to timer at skaffe tag over hovedet for os alle, dersom jeg måtte få alle tømrere og snedkere ved regimentet; skelettet til barakkerne stod der, brædderne, der var tilpassede til taget, lå der, der fandtes også søm, kort sagt der var fuldkommen materiale tilstede; men det blev afslået og pålagt i kraft af uudgrundelig visdom folkene strængt ikke at røre ved noget som helst af byggematerialet. Folkene var forresten den aften og nat lige på grænsen af oprør, de begyndte at synge tyske sange; det var svært at være rolig og koldblodig. Næste aften blev der af os stukket ild på alle disse halvfærdige barakker og bygningsmateriale førend retraiten.

Dær stod vi altså den lange mørke nat til middag d. 5 t e, da vi afmarsjerede som sædvanligt, men denne gang med den lille forandring, at 2det compagni skulde blive i Skovby og selv søge sig kvarter. Skovby var jo stærkt belagt i forvejen, og det var vanskeligt. Captainen overlod mig hele indkvarteringen, og da det jo for hurtig udryknings skyld var nødvendigt, at jeg personlig kendte compagniets kvarterer og på stedet instruerede befalingsmændene, så tog det lang tid, inden jeg selv kunde tænke på at søge mig husly. Dette fandt jeg i en af de af compagniet belagte gårde, hvor jeg traf overlæge Abraham og intendant Behrend af regimentets stab. Gården var desuden stærkt belagt af husarer. Der havde man jo nogle timers hvil, som jeg først og fremmest brugte til at forbinde mit ben. Så blev der tale om at få noget at spise, og jeg måtte ud for at plattyske med konen, men gården var fuldstændig udspist, det eneste hun med sin bedste vilje

kunde levere, var lidt sago i vand, og det gav hun sig så til at lave. Intendant Behrend havde en sjat rødvin, som han tilbød at farve suppen med. Under tilberedelsen faldt jeg i søvn på en stol. Da så Suppen var kommet på bordet, jeg antager, at klokken måtte være 3, kom der ordre til overlægen om strax at møde hos regimentschefen oberst Hein. Han gik fra suppen, vi andre spiste, og det var vist ikke ret meget, vi lævnede til ham, skønt Gud skal vide, det var en flov ret uden sukker eller saft i. Det varede længe, inden han kom tilbage, og han var meget op-hidset, da han kom, men han vilde ikke give andet svar på vore spørgsmål end at regimentet endnu iaften ventede ordre til, at vi skulde rykke til et nordligere cantonnement for at hvile. (Han vidste dengang, at Danevirke skulde opgives). Nu var han forfærdelig ulykkelig; han havde faaet ordre til selv at skaffe sig vogn. Jeg fik bonden ind for at tale med ham om det; han påstod, han kunde ingen heste levere, bægge hans spand var på ægtkørsel; derimod stod der en vogn vi kunde tage, han kunde heller ikke give os anvisning på nogen, der havde heste.

Så fik jeg fat på en af mine undercorporaler, som var dær fra egnen, en rigtig fiffig fyr, talte med ham om sagen; han mente, han kunde nok skaffe heste, når han måtte tage dem, hvor han fik dem at se. Det fik han lov til, og så gik han og kom tilbage efter en god halv times forløb med et par gode unge heste i godt seletøj, som han havde fundet i et tørveskur i en nærliggende mose, og det viste sig, at de tilhørte — gårdmanden, som vi boede hos. Der blev stor fortvivlelse hos ham og konen, men han havde selv tilbudt, at han vilde gøre ed på, at alle

hans heste var i ægt, så det kunde jo ikke være hans. De blev altså spændte for vognen; da han så så det var alvor, kom han og tilbød at stille en kusk, en ældre slægtning af ham.

Ligesom dette var ordnet, kom der ordre til, at regimentet skulde stille på en mark øst for vejen, der gik igennem byen. Jeg gik først hen til captainen, men han var aldeles fra det og bad mig selv sørge for alt; jeg måtte altså rundt alle steder, vækkede befalingsmændene først og lod dem stille udenfor kvarteret med det mandskab, der var indkvarteret. Jeg havde været så forsynlig at notere mig alt, thi det var en nødvendig sag, hvis man vilde undgå, at nogle forsvandt; gjorde på den måde hele rondten og var med mit compagni det første på alarmpladsen og stod vist en halv time alene. Da regimentet var samlet, fik hele bagagen ordre til at rykke nordpå; endnu havde man ingen anelse om, hvad det gjaldt, klokken var 5—5½, da vi var samlede dær.

Så stod vi opstillede dær til 8 for at — afvente nærmere ordre, og nu varede det ikke længe, førend man fik den sørgelige visshed, at Danevirke skulde opgives. Der rykkede artilleri forbi, det ene train efter det andet, i dødsstilhed fra skanserne nordpå, og endnu inden vi fik ordre til at marsjere, så vi de halvfærdige barakker, hvor vi havde stået og som havde ærgret os så meget de sidste dage — gå op i luer.

Stemningen var meget trykket og alvorlig; der blev egentlig kun hvasket, medens vi stod dær i mørke og kulde med hjertet opfyldt av harme og sorg. Der var i dagens løb faldet isslag, og vejene var frygtelig glatte. Så afmarsjerede vi omsider

over Dækkekro og Lyrskov og nåede ved Istedskov hovedlandevejen, hidtil kun generede af train og enkelte artilleriafdelinger, men det gik kun meget langsomt på grund af det glatte føre. Da vi kom til hovedlandevejen, måtte vi gøre et langt ophold, da vejen var opfyldt af forbidragende afdelinger. Man så allerede train kørt i grøfterne. Omsider kom der en åbning i colonnen; den rykkede vi ind i; men så gik det i sneglegang 5 minutter frem, så 5 minutters standsning, og det i en uendelighed hele den lange nat. Man gik tilsidst og halvsov; engang måtte vi gøre et langt holdt, fordi der var artilleri, der skulde forbi os; og når der stoppedes op i colonnen, rendte man panden mod formandens tornyster. Alt i modløs tavshed; man talte ikke; ingen commandoord hørtes; det var som alt i en var dødt, det var kun maskiner, der gik her, ikke mennesker. Jeg mindes en comisk situation fra den nat. Jeg sluttede for 2det compagni, og den lieutenant, der gik i téten for det efterfølgende compagni, 6te, en lille lieutenant Hansen, gik lige bagved mig. Han vandrede i sorte fløjls-morgensko, desformedelst hans fødder var dårlige, og hvergang vi gjorde holdt, kom hans oppasser med en lille pude, som han lagde under lieutenantens fødder, medens han samtidig stod og holdt på ham. Dette gentog sig i det uendelige, og jeg blev så vant dertil, at jeg vilde have undret mig at se ham uden det. Han var forresten en rar, skikkelig fyr, som så gerne vilde, men hvis legeme lagde ham hindringer i vejen.

Det var blevet lyst, da vi nåede Oversø, forfærdelig medtagne. Dær fik vi ordre til at rykke ind på en mark vest for landevejen, en tilsneet pløjemark var det. Dær opmarsjerede vi i bataillonscolonner,

og det hed sig, at vi skulde have hvil. Men medens vi endnu stod opstillede, kom først brigadechefen general [oberst] Harbou og derefter divisionschefen general du Plat med stabschef major Schau. Den sidste gik og tyggede på en beskøjt, som visst mange misundte ham. General Harbou sagde et par ord til folkene, som de færreste hørte og ingen forstod, du Plat derimod ikke. Jeg lagde mærke til, at regimentschefen oberst Hein gjorde general du Plat nogle forestillinger, og hørte ham anmode om tilladelse til straks at marsjere videre, hvilket i betragtning af, at vi hværken havde marketender eller noget i brødposerne, var det eneste fornuftige. General du Plat lovede højt regimentschefen, at når han holdt ud til Bov, skulde han få tag over hovedet. Så drog vi da videre på samme langsomme, søvngængeragtige måde og drejede nord for Bilskov kro ind på Oxevejen, hvor der herskede den samme forvirring som på hovedlandevejen. Her fik jeg ordre af bataillonschefen captain Bie til at slutte bag regimentet og sørge for, at alt kom med. Jeg fik såvidt jeg erindrer en undercorporal af hvert compagni til assistance. Min captajn så jeg aldeles intet til hele retraitsen; jeg tror ikke, jeg talte et ord med ham; han gik og sov, fuldstændig åndelig færdig. Det varede ikke længe, førend denne post blev meget besværlig, fordi folkene ikke kunde mere og begyndte at falde fra. De satte sig ned på grøftekantene og vilde hellere fryse ihjel end gå, men der hjalp jo intet; de måtte med, og der vankede mange knubs af min tykke stok, hvor ondt det end gjorde mig for de stakler. Jeg dannede en hel bagtrop, og den voxede stærkt efterhånden; der var flere underofficerer også, navnlig en underofficer af 2det compagni, der var

danebrogsmand fra Isted, og som måtte drives frem ved hjælp af prygl. Jeg fik alle med, ikke en mand blev bagud. Mit ben smærtede meget, men jeg blev næsten følelsesløs tilsidst. Vejen var lidt bødre end chausseen, fordi det var stærk sandet vej, hvor isslaget ikke havde gjort sådan virkning. Så nåede vi omsider Bov kl. 2½ om eftermiddagen. Foran byen blev der gjort holdt, og så smed jo alt sig til bæggesider af vejen, nu troede man jo, at man skulde i kvarter strax. Nu red bataillonschefen [regimentschefen] oberst Hein og hans adjudant Norup bagud gennem regimentet, der lå på bæggesider i grøften og på vejen, og de standsede ved mig, og af dem hørte jeg, at Bov var overfyldt af tropper. Obersten spurgte mig, om jeg ikke havde set noget til divisionen [divisionsstaben], men det havde jeg ikke.

Imidlertid så vi strax efter en lukket vogn komme kørende ad vejen syd fra. Den standsede noget fra os, og ud steg stabschefen major Schau indhyllet i pels. Han så sig om et øjeblik og nærmede sig så regimentet, hvor regimentschefen endnu holdt i queuen. Regimentschefen red ham et par skridt imøde, og jeg hørte da følgende samtale. Hein: »Divisionen lovede mig tag over hovedet, når jeg nåede Bov; nu er jeg her; men hele byen er overfyldt af tropper. Regimentet trænger fremfor alt til hvile. Må jeg anmode hr. majoren om at skaffe mig plads i Bov.« Schau, efter at have betænkt sig et øjeblik: »Under disse forhold anser jeg det rigtigst, at hr. obersten rykker med regimentet til skoven», som han så pegede på med det samme, og som lå en lille mil borte. Hein: »Det kan jeg ikke, hr. major, jeg risikerer at sætte hele regimentet til; vi har hverken fået forplejning eller hvile i adskillige døgn.« Det

sagde han endnu meget roligt. Schau: »Hr. oberst! Det er en strategisk marsj; vi veed ikke, når fjenden er i hælene på os.« Hein: »Å, de mener nok en strategisk køretur, hr. major, i lukket vogn, indhyllet i pels, måske med et godt flaskefoder ved siden.« Dette blev meget hidsigt sagt. På denne tiltale gjorde major Schau uden at sige et ord omkring og gik hen til wienvognen og talte ind i den. Derefter steg divisionsgeneralen du Plat ud af den, gik med stabschefen hen til Hein og sagde: »Hr. oberst! De må udføre den befaling, som min stabschef har givet i mit navn!« Hein: »Det gør jeg, fanden piske mig, ikke, hr. general. Jeg kan ikke føre regimentet mod fjenden i den tilstand, det er; det trænger altfor hårdt til hvile, og den må jeg have.« Du Plat: »Så gør, hvad De vil«, hvorpå Hein gjorde omkring og råbte med stentorrøst: »12. regiment! Træd an.« Det var det eneste commandoord, vi hørte af ham under retraiten. Divisionsgeneralen gik tilbage til den lukkede vogn. Efter med meget besvær at have fået mandskabet op, der lå i grøften og på vejkanterne, trissede vi videre igennem Bov østerefter til Nørre Smedeby, en halv mils vej. Her gjorde Hein holdt og fordelte regimentets compagnier to og to til hver af de fire gårde, hvoraf byen bestod. Klokkeren var da vel mellem 3 og 4 om eftermiddagen.

Det viste sig, at Nørre Smedeby også var overfyldt af tropper, skønt man ingen så, da de alle havde søgt hvile på lofter eller i stalde. Her i Nørre Smedeby trådte jeg atter ind i compagniet; sålænge havde jeg jo ført bagtroppen. Det var en stræng vej, den sidste navnlig fra Bov til Nørre Smedeby. Folkene faldt som fluer på bægge sider af vejen, og der hørte både gode ord og prygl til for at få dem med.

Vi satte geværerne sammen udenfor den gård, der var anvist compagniet, men tilstanden var således, at det vilde have været umenneskeligt at sætte vagt ved dem. Til de tropper, der var komne førend os, så vi intet, vi så kun geværerne stå, også uden vagt. Det var kun en lille gård, udspist naturligvis. Konen mageløs flink, vilde så gerne gøre det godt for os, men kunde ikke. Hun græd og pigerne græd over vor elendighed, og konen sagde: »Jeg har ikke andet end en kop kaffe og nogle tvebakker; det er det sidste jeg har.« »Gud velsigne dem«, lød det i kor, »kom bare med det.« Da kaffen var nydt, hvilket snart var besørget, fik jeg ved en af pigernes velvilje et lille rum ved siden af køkkenet, hvor jeg kunde vaske og rense mit ben og mig selv og smide mine hullede strømper og få andre på. Dær lagde jeg også nyt plaster på benet, der så slemst ud og smærtede mig mere end jeg kan sige. Det kneb at få støvlerne på igen. Så trængte man jo til at ligge et sted. Jeg sagde til pigen: »Kan jeg lægge mig ned her.« Åh, det var sådan en lille flink pige, der gik og hulkede og hulkede; men det vilde hun da ikke give lov til, »det var da også stenbro«, men førte mig så hen til en lille seng under en trappe, med højst tvivlsomme sengeklæder, vistnok en røgterdrengs sovested under normale forhold, og sagde, at det var det eneste sted, alt andet, stuegulve, lofter, stalde var optagne, men jeg skulde blot lægge mig, hun skulde nok kalde på mig, når der var noget påfærde. Øjeblikkelig faldt jeg i søvn, såsnart jeg havde sammensluttet mit lange legeme i sengen, men hvilen blev kun kort.

Det er mig umuligt at sige, hvorlænge jeg lå dær. Pigen vækkede mig med melding om slag. Jeg for op, kom ud og hørte endnu de sidste kanonskud fra

Sankelmark. Der blev givet ordre til at træde an strax, men det varede jo længe, inden vi fik folkene samlede; det var næsten umuligt at finde dem og næsten endnu umuligere at få dem ud af søvnen. Og når ikke beboerne havde hjulpet på bedste måde, så vilde vi langt fra have fået alt med. Medens vi samlede regimentet til afmarsj — hvorhen det skulde gå, vidste ingen endnu — så vi en colonne komme østerfra henimod os og hørte strax efter sangen: »Nu skal vi da atter med Tyskerne slås«. Det gjorde et eget indtryk på os under disse forhold, det var så ubegribeligt for os, at tropper, der havde været med til de sidste dages oplevelser, kunde synge. Det viste sig at være lieutenant Bernhard Olsen, der fra Dønevirke var afsendt til Kolding for at hente forstærknings-mandskab til regimentet, og nu mødte her med 3—400 blåmænd. De kom altså nordfra og var ikke inde i situationen. Jeg veed ikke let noget, der var mig mere uhyggeligt end det øjeblik, jeg stod der i den mørke aften og så colonnen komme marsjerende, skarpt aftegnende sig på den hvide sne, syngende deres lystige krigssang.

Lieutenant B. Olsen meldte sig til regimentschefen, men fik en alt andet end blid besegnelse. »Hvor fanden kommer De fra? Hvad vil De her? Jeg vil hverke se eller have nogen af de folk«, lød oberst Heins brusque tiltale. »Vel, hr. oberst«, sagde lieutenanten, gjorde omkring og gik samme vej tilbage, han var kommet, og regimentet fulgte lige efter ham og hans colonne. Det var en langsom bedrøvelig marsj; den gik østerpå, indtil vi ved Kiskelund nåede chausseen fra Flensborg til Åbenrå [Sønderborg]. Her opmarsjerede regimentet i bataillonscolonner på en højtliggende snedækt pløjemark, umiddelbart

vest for chausseen. Det var en skarp kulde. Stræng ordre til at enhver skulde blive på sin plads i geledet, og ingen måtte lægge sig ned. Således stod vi her i omtrent 12 timer, sultne og forkomne var vi alle, en dødsstilhed rugede over alle disse mennesker, ingen spøg, intet heftigt ord; det var som sorgen og udmattelsen havde gjort os følelsesløse. Her beundrede jeg i høj grad bataillonschefen captajn Bie, jeg så ham ikke af hesten den hele nat, hvert kvarter red han en tur gennem gelederne, hele bataillonnen igennem, for atter at vende tilbage til sin plads foran bataillonnen. Han havde altid et opmuntrende ord til folkene, som stod tavse og modløse; man hørte egentlig ingen klager, men man så klagerne på dem; jeg gik hele natten fra den ene til den anden i mit compagni og talte med dem. Mit ben generede mig ubeskriveligt og jeg begyndte at halte stærkt. Regimentschefen og hans adjudant vandrede hele natten op og nedad landevejen uden at vexe et ord. Så endelig omsider kom der ordre til afmarsj til Sønderborg, det var omtrent klokken 6 morgen. Så gik vejen østpå; det foresvæver mig, vi kom igennem en stor by, der hed Hokkerup; da begyndte det at blive lyst.

Jeg må gå tilbage til Kiskelund for at berette, at lieutenant Olsen her endnu gjorde et forsøg på at få regimentet til at tage forstærkningen; det var ligesom vi var opmarsjerede dær til vor stilling for natten. Her sagde regimentschefen: »Rejs ad helvede til, hvor De er kommet fra«. »Vel, hr. oberst«, sagde den ufortrødne Bernhard Olsen, gjorde omkring og marsjerede atter til Kolding med sine brave. Her blev senere mandskabet tildelt 7de regiment, hvis forstærkningsmandskab under retraiten i forvirrin-

gen var gået til Als og dær blev indlemmet i 12te regiment.

Så gik vejen videre til Rinkenæs. Nu begyndte vejene at være overfyldte af væltet train, bagagevogne, marketendervogne, kanoner og marodeurer; jeg husker halvt i drømme, at et sted var nogle brændevinsfade væltede i grøften og indholdet løbet ud, som fyldte grøften, og hvor folkene fik lov til at fylde deres feltflasker. Madvarer så man desværre intet af. Det var jo kun en langsom marsj under disse forhold. I Rinkenæs gjordes der holdt og hvil. Dær kunde jeg ikke mere, mit ben smærtede mig forfærdeligt, plasteret var gledet af og havde sat sig på læggen, og underbenklæderne var tørrede ind i såret. Jeg fik fat i overlæge Abraham; han undersøgte mig på gaden, men erklærede strax, vi måtte ind i et hus og have noget lunkent vand. Vi gik da ind i en stor, nybygget bondegård, kom ind i en stor forstue, mange døre, men kunde ingen finde, lukkede døre op hist og her uden at se et menneske. Så lededes vore skridt ved højroset tale hen til en afsides dør; vi åbnede den og traf her et større selskab, intendanturmennesker, der gjorde sig tilgode med et lækkert måltid, varm gåse- eller andesteg. Et par af herrerne for op ved vor ankomst og leverede grovheder. Hvad det var for en uforskamthed således at komme ind her. De fik naturligvis svar på tiltale. Under den larm, som opstod derved, kom så en kone løbende til, så forlod vi flæskeprinserne, og ved hendes hjælp fik vi så lunkent vand og noget lærred, hvorefter overlægen soignerede mit sår, der så rædsomt ud. Det var en lise mere end jeg kan beskrive. Vi fik intet at spise her; konen var uvenlig og bød os intet. Nu forbød overlægen

mig på det bestemteste at gå videre; jeg skulde køre; jeg protesterede alvorligt derimod, men han henvendte sig til regimentschefen, med anmodning om at befale mig dertil. Den befaling fik jeg. Jeg kom også op på en vogn; det var ingen af vore egne vogne. Det var en ægtvogn; overlægen jagede en mand ned for at skaffe mig plads, vognen skulde følge efter regimentet.

Jeg husker forresten, at jeg fik her et stykke varmt wienerbrød, som gjorde utrolig godt i den slunkne mave; en bager, Gud velsigne ham, havde sendt to store kurve med varmt brød til regimentet, og lieutenant Dreyer havde menneskekærlig tænkt på mig og gemt et stykke til mig. Vi var vel en times tid i Rinkenæs, så trådte regimentet til gevær og trissede videre. Vognen, hvorpå jeg sad, fulgte efter, men det varede ikke længe, førend den begyndte at sakke agterud, fordi den idelig blev standset af alle de køretøjer, dels væltede, dels fraspændte, hvormed vejen var belemret, og som fodfolket lettere undgik ved at gå i grøfterne, når de ikke kunde på anden måde. Jeg blev efterhånden frygtelig ilde tilpas på vognen, jeg frøs gudsjammerligt, og angsten for at blive for langt tilbage fra regimentet, de idelige standsninger, idelige forhindringer, kusken tvær, de stakkels heste dødtrætte og endelig den mand, hvis plads jeg havde taget, der gik og jamrede sig ved siden af vognen, alt det gjorde, at jeg sprang ned, fast bestemt på at bruge mine ben, indtil de ikke længere vilde bære mig, trods overlægen og mine foresattes befaling. Det var også småt i begyndelsen, men efterhånden som jeg blev varm igen, følte jeg mig bødre tilpas ved at gå. Jeg gik i den venstre lande-vejsgrøft så at sige uafbrudt. Jeg husker dog intet

bestemt fra denne vandring, kun at jeg hastede forbi marsjerende, ridende, kørende, uden at jeg mindes, jeg har set en samlet afdeling, for at nå regimentet. Rundt omkring mig hørte jeg brudstykker af usammenhængende tale, så uforståelige gebærder, ti de fleste var nu komne såvidt, at de mere eller mindre fantaserede; min egen hjerne var kun sløv, forpint, men ikke forvildet; jeg havde kun een tanke: at nå regimentet. Jeg erindrer, at jeg passerede gennem Gråsteen, et sted på vejen så jeg general Gerlach med stab, jeg kan huske, jeg stod stille og så på ham, jeg kendte ham på stemmen, men havde ondt ved ellers at kende ham, ti håret var hvidt i tindingerne, han som ellers var så sort (sværtet). Jeg hørte ham sige: »Nu gør jeg omkring med min division og trækker på vagt for jer, folk!« På vejen så jeg også general Wilster og lieutenant Hartung, jeg husker han lod Hartung skænke et glas portvin, som han rakte en syg mand med de ord: »Drik det, kammerat, det styrker«. Det varede længe, inden jeg nåede regimentet på grund af de idelige forhindringer, men lige førend Dybbøl by traf jeg på en af mine egne, en underkorporal Witthøft, som jeg holdt meget af og specielt havde taget mig af under uddannelsen. Nu husker jeg, han gikudad, altså kom mig imøde, men det tænkte jeg dengang ikke på. Såsnart han så mig, klagede han sig frygteligt, sagde, han kunde ikke mere, bægge hans fødder var blodigt kød. Han mente, regimentet var tæt forud; jeg søgte at opmuntre ham og få ham til at gå med mig, jeg støttede ham og næsten slæbte ham afsted. Det kunde jo ikke gå i længden; han klagede sig også gudsjammerligt og vilde hvert øjeblik smide sig. Derfor standsede jeg en vogn, fik hans tornyster lagt op på den, tog

selv hans gevær og fik ham til at støtte sig til vognen, da der ikke var spor af plads på den. Da jeg imidlertid frygtede for at komme længere bort fra regimentet igen, overlod jeg ham til sig selv og skyndte mig videre. Endelig nåede jeg regimentet tæt ved Dybbøl by; de holdt godt sammen, aldeles beundringsværdigt, at vi, efter hvad der var budt os i mange dage og nætter, kom således til Als. Ellers så jeg bander så af det ene regiment, så af det andet, men 12te marsjerede dog i samlet colonne. Jeg meldte mig til captainen, Arnholtz, han kendte mig slet ikke, virrede blot med hovedet.

Så så vi omsider Sønderborg ligge for os og vinke med alle sine lys. Klokken var vel henved 11 aften. Dær var hvilen, det var den første klare tanke, man havde. Da vi var komne over broen, gjorde vi først holdt ved havnen og stod dær i nogen tid. Så marsjerede vi op i byen og stod længe i hovedgaden, smægtende efter kvarteer. Her talte jeg med captain Eusebius Bruun af 11te, der havde været med ved Sankelmark, hvor han var blevet såret, og efter at være forbundet marsjerede han til Als, et godt stykke arbejde, når man hører, at han måtte ligge et helt år efter at være kommet til Als på lasaret. Han mente også, da jeg talte med ham, men ganske en passant, at det var rigtigst for ham at komme på et lasaret. Omsider kom der ordre, at vi skulde rykke til Ulkebøl Nørremark, det meste af en mil. Det var en gruelig skuffelse, atter måtte man rinke sig op. Lieutenant Dreyer fik ordre til at blive tilbage, postere sig ved broen og dirigere hele trainet, efterhånden som det ankom, til Ulkebøl Nørremark. Det var endnu den drøjeste tur, denne sidste mil, vejene lå så fulde af sne, det lå højt oppe mellem hegnene.

Folkene faldt nu i hundredevis, og der måtte efterlades befalingsmænd hist og her for at samle sammen på dem, oplive dem lidt og drive dem fremad. Jeg hinkede jo afsted så godt jeg kunde på mit dårlige ben. Underkorporalens gevær bar jeg trolig indtil Sønderborg, men dær forsvinder det for mig. Så nåede vi da Ulkebøl Nørremark og blev indkvarterede to og to compagnier i hver gård. Nu gjaldt det jo om hurtigst muligt at komme til hvile. Min captain blev anbragt i aftægtshuset hos de gamle folk og fik en seng, underofficererne fik salen og vi andre officerer en stue. Folkene var mageløst flinke og venlige imod os, vilde strax lave mad, men det tænkte ingen på, det gjaldt kun hvile, søvn. De havde ingen senge til os, de havde kun halm, som blev spredt over gulvet. På mine gentagne spørgsmål, om de slet ingen sengeklæder havde, vi kunde dække os lidt til med, svarede de, at alle dem havde brigaden. »Hvad for en brigade«, spurgte jeg. Ja det var brigaden fra Sønderborg, de lå to mand i hver seng. »Lad mig se den brigade«, bød jeg, og med konen i spidsen kom jeg ind i et værelse, hvor otte mand af brigademusikken fra Sønderborg, der ikke havde været med i krig hidtil, lå og slumrede sødelig i pæne, opredte senge. Det var et øjeblikks sag; hvor nødigt de end vilde, måtte de herrer ud af fjærene og blev viste ind til underofficererne i halmen, hvor de, så alvorlig end situationen var, blev modtaget med lyde, der temmelig nær lignede latter, skønt Gud skal vide, man næsten havde glemt, hvorledes det lød. De gjorde en hel del vrøvl, sagde, de havde kvarteeerbillet, det kunde de vise mig. »Det gælder til Wandsbek«, svarede jeg, »her har vi kvarteeerbillet nu, og De må lette Dem og give plads«.

Vi fik sa deres sengeklæder og redte os en ordentlig søsterseng på gulvet, og det varede ikke længe, for end vi lå i den dybeste søvn.

Midt om natten arriverede vor stakkels kammerat, lieutenant Dreyer, der havde haft et svært stykke arbejde med at få trainet samlet og havde stået posteret ved broen i al den tid. Han var forfærdelig medtaget, da han endelig omsider fandt bondegården, hvor vi lå, og trængte først og fremmest til søvn. Svi-gerinden, en sød og prægtig ung bondepige, lukkede ham ind og så hans forgæves forsøg på at bore sig ind i vor søsterseng eller finde blot en lille krog, hvor han kunde hvile. Vi sov alle som stene og for- nan intet til hans anstrængelser. Hun så naturligvis også hans udmattelse, stakkels fyr, ti pludselig sagde hun resolut: »Kom med mig, så skal De få plads i en seng«. Hun førte ham ind i familiens so- veværelse, hvor mand og kone lå i den ene seng, den anden delte hun og et lille barn, og gav ham plads i sin seng ved sin egen uskyldige side. Dreyer var uhyre taknemlig og viste det ved strax at falde i den tungeste søvn. Og da vi drillede det lille pigebarn næste dag efter at have hørt historien, svarede hun nok så uskyldigt: »Han skulde da også sove etsteds, han var såmænd trængende nok«.

D. 8 d e f e b r u a r blev vi i dette kvarteer og spiste os ordentlig mætte i varm mad for første gang siden vi forlod Reide, vistnok 31te januar. Ved at holde mandtal viste det sig, at vi manglede tre mand af compagniet, hvoraf den ene indfandt sig samme dag; han var faldet fra forrige nat og var kommet hen i en anden gård. Nr. 2 var en jøde, en rigtig rask og hårdfør gut, som ingen kunde tænke sig, hvor han var blevet. Han kom dagen efter og op-

lyste, at han, da vi holdt hvil i Rinkenæs, opdagede, at han havde glemt sin brødpose ved Kiskelund, hvor han havde lagt den fra sig, da han var trådt ud på naturens vegne. Jeg havde ham nu mistænkt for, at han egentlig trådte ud på naturens vegne for i hemmelighed at underholde sig lidt med sin brødpose, der ikke var så slunken som kammeraternes, men havde en del privat sul og som følge deraf var almindelig efterstræbt. Han var da uden tilladelse marsjeret tilbage til Kiskelund — det hørte der ellers lyst til under disse forhold — hvor han ganske rigtigt traf brødposen. Derpå begav han sig atter på retraiten, kom om natten til en kro, det var vistnok Frydendal kro, og var da så udmattet, at han ikke kunde mere. Han gik derind for at hvile lidt, andet kunde der ikke være tale om, da kroen længe havde været udspist, der var fuldt af marodeurer. Han satte sig på en bænk og faldt isøvn. Da han vågnede, var hans gevær og tornyster borte. Han tog så et andet gevær og et andet Tornyster af 4de og 8de regiments og mødte med det og sin dyrebare brødpose ved compagniet.

No. 3 var den allerede omtalte undercorporal Witthöft, han var ligefrem deserteret og har uden tvivl haft det isinde al den tid, jeg ødslede min tid og omsorg bort på ham. Han var handelsbetjent fra Kappel og havde en svoger stående ved compagniet. Denne fik nogen tid efter brev med tysk udskrift, hvori jeg troede at kende Witthöfts håndskrift. Jeg overleverede selv manden brevet og forlangte at se det. Han åbnede det og viste mig det. Det var undertegnet »deine Maria« og indeholdt blandt andet, at Witthöft strax var blevet sendt hjem af Preusserne, og det vilde de alle blive, når de bare søgte at

komme væk. Jeg anmeldte sagen for regimentet, og slige breve med tysk udskrift blev senere ikke udleverede. Denne Witthöfts desertation ærgrede mig grueligt, netop fordi jeg særlig havde taget mig af ham, og for den lumpne måde, han iværksatte den på. At forbitrelsen altid har slumret i min erindring, viser følgende latterlige episode. Jeg stod endel år efter 1864 på Kongens Nytorv i København og talte med min fætter Hartung. Pludselig så jeg en forbigående, i hvem jeg troede at kende Witthöft. Med et par lange spring forlod jeg min forbløffede fætter, fik tag i ham og råbte: »Holdt, din forræder«, hvorpå jeg fik en ordentlig overhaling i rigtig bredt københavnsk dansk, der øjeblikkelig måtte overtyde mig om, at jeg havde taget fejl. Der stimlede folk sammen, en politibetjent trådte til, manden forlangte mig arresteret, men jeg slap med at give ham en forklaring af sagen og gøre mange undskyldninger. Der var en aldeles forbavsende lighed. Senere har jeg intet hørt om ham.

Den 9de blev vi forlagte til Sundsmark Sønderkov, hvor captainen og jeg fik kvarteer hos skovrider Ulrich. Det var en ren velgærning at være i dette kvarteer. Alt var propert og nydeligt; jeg havde et lille jomfrubur af gavlværelse, familien var elskværdige, dannede mennesker og yderst venlige; vi havde en meget behagelig aften dær, og det forekom en som en drøm at være i et hyggeligt hjem efter hele den foregående tids elendighed og strabaser. Vi håbede at blive nogle dage dær, men allerede dagen derefter, medens vi gik og ventede på middagsmaden, som vi vidste vilde bestå af dyresteg og som nok havde fået tænderne til at løbe i vand på os, kom der ordre, at vi øjeblikkelig skulde møde på

regimentets alarmplads. Vi gjorde os håb om snart at kunne komme tilbage til den belovede middag, men vi kom aldrig mere til skovridergården. Captainen, der var febrilsk, påskyndede marsjen, således at vi kom aldeles åndeløse til samlingsstedet for at stå dær og vente mindst en halv time, inden de andre afdelinger kom. Der havde stået fægtning i Sundeved om formiddagen, og vi fik ordre til strax at rykke over og overtage forposterne paa venstre fløj. Jeg trak med min deling på feltvagt ved Smøl; jeg kan huske, jeg afløste min nu afdøde ven Tonnes Nielsen af 5te regiment.

Det var henimod aften, sneen lå højt og kulden var bidende. Denne tjeneste var uvant for folkene, og der var en hel del at gøre med at instruere dem på rette måde og holde tilsyn med dem. Feltvagten stod umiddelbart ved en gård, og det var meget vanskeligt at overholde, at folkene ikke gik derind. Vi blev kun eengang foruroligede i stillingen om aftenen, ved at en vogn vilde ind gennem kæden. Den blev naturligvis på højtidelig måde standset og undersøgt og til slutning i triumf ført til feltvagten, ti det viste sig, at den indeholdt — en stor gryde med varm grød og en forfærdelig hoben velsignede pandekager, der blev sendt fra pastor Schleppegrell i Broager, som fik et ordentligt hurra for denne kærkomne gave. Han havde hidtil sendt en sådan levering til forposterne hver aften, efter hvad folkene i gården sagde; men det var vist sidste aften, det lykkedes ham at indsmugle den contrebände. Preusserne afspærrede Broagerland næste dag. Det kan nok være, det kom tilpas, man løb omkring og gumlede på pandekager, een i hver hånd, og folkene udbrød i lovtaler: »Det var dog en stadsmand, den præst«.

Eller: »det var da fanden til præst«, noget som hans kusk hørte på med megen selvbehagelighed og værdighed, idet han sagde: »Ja, han har været captain selv, han var med i forrige krig, han veed nok, hvordan det går til og hvad slunkne mennesker trænger til«. Jeg vilde i al stilhed stikke ham en god drikkeskilling i hånden, men han var ikke til at formå at tage imod den. Han havde sine faste instruxer. Folkene i gården var forresten også mageløs flinke imod os, kom med mælk til grøden, og hele natten, hver gang en afdeling kom tilbage fra posterne, kom pigen ud med kaffe til dem. Det var sådan en sød pige!!

Da det blev lyst, sås der jævnlige fjendtlige patrouiller i terrainet; men de kom ikke op imod os. Den nat havde vi forresten de første vitterlige desertere af 12te regiment. En patrouille på tre mand var sendt ud foran Bøffelkobbøl, deres fører var en lille undersætsig mand ved navn Holz, de to andre vilde med magt tvinge ham til at desertere med dem, men han rev sig løs, og da de så gav sig til at løbe, skød han på dem. Skuddet hidkaldte en ny patrouille, men de blev ikke indhentede. Om formiddagen var det solskinsvejr, det gottede os ret. Så kom afløsningen om eftermiddagen, derpå rykkede compagniet hen i Skansen no. 2. Der blev udstillet enkelte poster foran skansen, og patrouille udsendtes for at holde forbindelse vedlige til bægge sider. Dette blev meget besværligt, ti henad aften begyndte det med stærkt snefog, som tiltog ud på natten. Patrouillen kunde ikke længer finde vej og afløsningen ikke finde posterne; jeg måtte tilsidst selv ud at finde dem, hvilket omsider lykkedes, og hvor jeg fandt nogle poster i sne til midt op på livet. Iøvrigt til-

bragte jeg tiden i blokhuset i skansen, hvor jeg stiftede bekendtskab med lieutenant Anker. Vi blev dær til den anden dags eftermiddag og lå så et døgn i barakkelejren ved Åbenråvejen, og derefter et døgn i Sønderborg kirke.

Kirken var opfyldt med halm, og dær lå hele regimentet. Vi havde begyndt at få naturalforplejning undtagen den dag, vi stod på forpost, da måtte vi ikke koge mad, ellers begyndte vi nu at øve os på den finere madlavning, jeg gjorde mit første forsøg med en bøf, men den blev noget sej og så ud som kogt. Så rykkede vi i cantonnement på øens østkyst. Compagniet kom til at ligge i en lille by Sarup. Dær lå vi sex dage, og det kunde vi nok trænge til. Toiletet var ikke i den bedste orden, og navnlig udrustningen kunde trænge til at efterses. Geværerne, der havde været ladte, siden vi rykkede på forpost, skulde aflades. Jeg syntes det var synd at spille de skud og foreslog derfor captainen at lade folkene skyde til skive med dem. Det blev allernådigst bevilget, og efter at jeg den næste morgen havde fundet en bekvem skydeplads ved Mummark Strand, holdt jeg så skiveskydning næste dag. Captainen sad hjemme og plejede sit legeme, mærkværdig lidt vi i det hele så til ham, han var også kun en slags stråmand. Det faldt ret i folkenes smag, de overbød hinanden i bestræbelsen for at træffe. Så skulde geværerne grundigt efterses; jeg fik bøsse-mageren med næste dag i den anledning; de trængte sandelig hårdt. Så var der jo forresten nok at gøre med lædertøj og mundering og navnlig med fodtøj. Jeg var indkvarteret hos en snedker, rigtig flinke folk, det var kun et lille hus, men alt propert og net. Her fik jeg egentlig først tid til at pleje mit ben, ti det var

fremdeles ikke lægt. Jeg kan godt huske, at jeg hengav mig meget de dage til brugen af koldt vand, udvortes naturligvis, og fortsatte dette under hele felttoget, hvor tid og lejlighed gaves, således at jeg ofte i en port har fået mig en afrivning i et vådt lagen.

